

Dvojazyčné časopisy a beletristické tisky na českém Těšínsku po druhé světové válce. Příspěvek k problematice bilingvismu

Libor Martinek, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Slezská univerzita v Opavě,
libor.martinek@fpf.slu.cz

MARTINEK, Libor. Bilingual journals and belletristic printings in the Czech region Těšín after The Second World War. Contribution to theme of bilingualism. Individual and Society, 2009, Vol. 12, No. 4.

The article deals with the subject of the author's reflection on bilingualism in Silesian Těšín (after 1920 Czech Těšín), namely the shaping of this bilingualism in newspapers and in literary books after 1989. The essays are primarily based on a literary output of publishers, and special literary and cultural magazines. The author focuses on a genre of poetry that seems to be not only the most frequent but also the most characteristic in the genre system of the given area. This is demonstrated not only by the amount of collections, analects, anthologies, and almanacs, but by making comparison with the prose of the region.

Bilingualism. Lexicographic and hermeneutic approaches. Socio-cultural and semiotics-cultural interpretations. Media. Publishers. Special literary and cultural magazines. Literary works.

Polský tisk a média na českém Těšínsku byly vždy důležitým faktorem národnostní identity, i důkazem společenské a kulturní (v určitých obdobích i politické) aktivity místního polského obyvatelstva, podílely se výrazně na jeho společenském vývoji a byly zároveň i jeho produktem.[1]

Po rozdělení Těšínska umožňovalo tehdejší technické vybavení poměrně bohatou vydavatelskou činnost, takže místní tiskárny byly schopny vydávat polské tiskoviny. Tato činnost se stala zároveň hlavním zdrojem příjmů těchto nakladatelství.[2] Dobré dopravní spojení a hustá síť pošt umožňovaly distribuci tiskovin, určených hlavně pro polské odběratele. Většina polské vydavatelské činnosti v meziválečném období měla podobu literárních děl, jubilejních a příležitostných publikací, tištěných zpráv, školních příruček, časopisů a kalendářů. Skoro roční trvání polské vlády na českém Těšínsku (1938 - 1939) se projevilo snížením vydavatelské aktivity. Boj o udržení polské orientace tohoto regionu ztratil původní smysl, a tak část dosavadních místních zakázek byla převzata celostátními vydavatelstvími, část prostě už nebyla. Období německé okupace znamenalo téměř úplný útlum vydavatelské činnosti.[3] Po válce se nevlastní vinou podstatně zmenšila polská vydavatelská produkce časopisů a kalendářů.[4] Na druhé straně rostl počet populárně-vědeckých a literárních publikací.[5]

Polské časopisectví na českém Těšínsku se dělí na časopisy všeobecně informační (národní, socialistické, komunistické, cizí polskému duchu[6]), na časopisy s konkrétním zaměřením (náboženské, mládežnické, dětské, odborné, hospodářské, literární, kulturně-osvětové), časopisy úřední, samostatné přílohy a časopisy vícejazyčné.[7]

Po válce od roku 1945 vychází Głos Ludu[8], který zprvu redigovali Andrzej Kubisz[9] (1915 - 1998) a spisovatel Henryk Jasiczek (1919 - 1976), postupně vycházejí další časopisy: kulturně společenský měsíčník Zwrot, časopisy pro děti a mládež Jutrzenka, Ogniwo, Nasza Gazetka. Důležitým faktorem z hlediska literárního života jsou i samostatné přílohy novin a časopisů, například po válce vycházela v l. 1947 - 49 kulturní příloha Głosu Ludu, s názvem Szyndzioly[10] (Šindele) v redakci spisovatele Pawła

Kubisze (1907 - 1968).[\[11\]](#) Nověji vycházela při Głosu Ludu jednostránková kulturní příloha Jemioła (Jméli), kterou od listopadu 2001 do dubna 2008 redigoval spisovatel a novinář Kazimierz Kaszper (*1946).[\[12\]](#) Głos Ludu vydával vlastním nákladem také kalendáře (celkem osm ročníků).

V redakcích polských novin a časopisů působila řada spisovatelů z polské menšiny,[\[13\]](#) například kromě P. Kubisze, K. Kaszpera a H. Jasiczka, to byli Wilhelm Przeczek (1936 - 2006), Władysław Sikora (*1933) a jeho syn Jacek Sikora (*1964), který je v současnosti redaktorem Głosu Ludu. Po roce 1968 postihly starší generaci vyhazovy z redakcí a zákaz publikování těch autorů, kteří se přiklonili na stranu obrodného procesu v KSČ a společnosti v Československu a veřejně protestovali proti vstupu armád Varšavské smlouvy do Československa. Diskuse se vedly o literární náplni a především o poměrném zastoupení literární tvorby autorů polské národnostní menšiny na stránkách polských novin a časopisů vycházejících na českém Těšínku - tedy například o tom, kolik by mělo být zastoupeno z tvorby polské národnostní menšiny, kolik z polské národní literatury, kolik ze světové literatury v překladech (počítaje v to i literaturu českou) a jaká jsou v tomto ohledu očekávání polských čtenářů z českého Těšínska.

Dvojjazyčně vycházel v letech 1959 - 1989 týdeník OV KSČ a ONV ve Frýdku-Místku Ozvěny - Echo. Šéfredaktorem byl Vlastimil Jalůvka.[\[14\]](#) Objevovalo se v něm kromě českých příspěvků poměrně značné množství polských textů, a to zejména do roku 1968, kdy polskou rubriku Echo vedl polskojazyčný básník Bronisław Bielan (*1936).

Ve dvou jazycích vychází Přítel lidu (od r. 1959), časopis Slezské církve evangelické a. v. - Przyjacieli Ludu Pismo Śląskiego Kościoła Ewangelickiego A. W. Jde o nábožensky laděný měsíčník, který publikuje také literaturu - náboženské básně, povídky, vzpomínky věřících atd.

Nejprve jako Časopis pracujících Třineckých železáren, později Týdeník Třineckých železáren vychází Třinecký - Hutník - Trzyniecki (od r. 1948). Šéfredaktory byli jak Češi, tak Poláci Alois Rebec, Józef Bardoń, Evžen David, Jan Szurman, Vítězslav Pastrňák, Alojzy Knobloch, Jan Rozsypał, Tomáš Kubeš, Jiří Wawrzacz.[\[15\]](#) V redakci tohoto závodního týdeníku pracoval v letech 1968 - 2000 třinecký polský spisovatel Kazimierz Jaworski, díky jehož aktivitě se v něm objevovalo poměrně značné množství polských textů, včetně z oblasti kultury, ale také česká literatura (povídky) v jeho překladech. Kromě toho týdeník přinášel zejména v letech 1990 - 2000 polské nebo nářeční texty lidového spisovatele Adama Wawrosze (1913 - 1971), jenž po válce pracoval v Třineckých železárnách v dělnické profesi, poté v kulturních zařízeních v PZKO, ale pak se vrátil do železáren, kde byl redaktorem Třineckého hutníku. Po odchodu redaktora Jaworského do důchodu se v redakci tohoto závodního týdeníku nikdo literární a kulturní problematice systematictěji nevěnuje. Třinecké železářny byly také mecenášem kulturní a literární tvorby, o čemž se zmíním později podrobněji.

V prostředí průmyslového Třince, v jeho čtvrti Konská (kdysi šlo o samostatnou obec, jež byla v r. 1946 sloučena s Třincem), vycházel v letech 1991 - 1993 dosti nepravidelně Místní zpravodaj pro Konskou a okolí Pokos: Podnikání - kultura - osvěta - sport, ale „pokos“ zároveň znamená v polštině řadu pokoseného obilí nebo trávy, sklizeň obilí nebo sena. Vydavatelem a šéfredaktorem byl Oskar Lanc (1932 - 2008).[\[16\]](#) Téměř polovina textů byla polské provenience. Celkem vyšlo devatenáct čísel Pokosu. Lanc vydal také dvakrát Třineckou ročenku - Rocznik Trzyniecki 1995 a 1996 (132 a 103 s.), kde se kromě historických a aktuálních materiálů objevily také literární texty, povídky, básně a články o místních autorech, o regionální literatuře apod.

Literární revue Weles založili na přelomu let 1996 - 1997 dva mladí autoři - Bogdan Trojak (*1975) z rodiny hlásící se k polské národnosti a žijící v obci Vendryně, a Čech Vojtěch Kučera z Třince. Tento Vendryňský poetický magazín vydávala nepravidelně „Vendryňská Literárně-estetická Společnost zřízená pro Těšínské knížectví“.[\[17\]](#) Později se vydavatelem časopisu stalo občanské sdružení Weles usilující o rozvoj literárního života na Moravě s důrazem na brněnský region. Do č. 18 měl Weles více časopisecký charakter, od č. 19 spíše sborníkový, formátem poněkud připomínající třeba pražskou literární revue Souvislosti. Od č. 9 z r. 1999 redakci řídí pouze Vojtěch Kučera a časopis od č. 13 z r. 2001 přesídlil do Brna, do r. 2001 vyšlo 13 čísel Welesu; od č. 19 Welesu z r. 2004 se stává novým šéfredaktorem Miroslav Chocholatý, který v letech 2002 - 2003 a posléze v letech 2007 - 2008 působil jako redaktor; od č. 30 z r. 2008 je šéfredaktorem Ondřej Slabý. Z původního složení redakce „vendryňského“ Welesu v ní tedy nikdo nezůstává, ale Vojtěch Kučera vystupuje za Weles po nějakou dobu jako jeho jednatel a spolu s Bogdanem Trojakem patří do autorského okruhu časopisu.

První čísla Welesu uveřejňovala literární tvorba v polském jazyce bez překladu do češtiny, zejména autorů polské národnostní menšiny žijících na českém Těšínku (Henryka Jasiczka, Jacka Sikory, Władysława Sikory, Renaty Putzlacherové). Počítalo se patrně s místní čtenářskou obcí, která je na

česko-polském pomezí bilingvní, uveřejňovaly se rovněž texty psané těšínským nářečím, jak beletristické (Olgy Kufové), tak různé citáty a úryvky z místních kronik, urbářů, kalendářů, vzpomínek pamětníků a podobných místních písemných zdrojů, ukázky slovesného folkloru.[18] To dodávalo prvním ročníkům Welesu nezaměnitelně lokální slezskou příchuť, podtrhovanou navíc poměrně častými Trojakovými beletristickými úvahami o duchu jednotlivých míst Slezska nebo reportážemi Ivana Motýla z Opavska a Ostravska. Postupně byl tento regionalistický (nikoli nutně provincialistický) model časopisu opouštěn, zřejmě s přílivem širšího okruhu přispěvatelů, včetně zahraničních, nejvíce po přemístění redakce do Brna. Nicméně ke slezské či jiné lokální oblasti (Šumava, Vysočina, severní Čechy) se redakce pravidelně vracela a vrací dodnes, například v rubrice Slezské studio, novější čísla přináší ukázky z tvorby krajově vymezené (severní Morava, Sudety).

Dnes už skoro každá vesnice nebo město na území českého Těšínska vydává nějaký zpravodaj v jazyce českém s občasnými polskými texty. Někdy jsou v těchto tiskovinách zařazeny také texty literární, ale o tom dosud nemáme podrobnější přehled.

Nezanedbatelný význam měly a mají polské i vícejazyčné kalendáře.[19] V meziválečném období vycházelo ročně deset kalendářů v nákladu minimálně 3 000 kusů, což znamená, že každá polská rodina na českém Těšínsku musela koupit nejméně dva kalendáře, nepočítaje v to kalendáře vydávané mimo region (například církevní kalendáře tištěné v Polsku). V současnosti vychází jen jeden polský kalendář – Kalendarz Śląski[20], vychází od roku 1962, vydavatelem bylo nejprve Krajské nakladatelství v Ostravě, pozdější Profil, po zániku Profilu je vydavatelem PZKO; prvním redaktorem byl H. Jasiczek, po Jasiczkově nuceném odchodu ze Zwrotu se v redakci vystřídal řada osobností[21], v letech 2004 – 2005 byl redaktorem Kazimierz Gajdzica, poté 2006 – 2007 Daniel Kadlubiec, 2008 Jan Kubiszek, 2009 Kazimierz Santarius. Kalendarz Śląski vychází v nákladu okolo 7 500 kusů, jehož náklad se ne vždy prodá, byť je jeho cena nízká.

Česko-polský Evangelický kalendář – Kalendarz Ewangelicki vychází od roku 1953 a vydavatelem je Slezská církev evangelická augšpurského vyznání. Na obsahové složce kalendářů se vždy významně podíleli polští spisovatelé českého Těšínska, z literárních žánrů byly preferovány prozaické útvary (povídky, anekdoty, humoresky, ty nezřídka v nářečí, odborné statě a články), poezie (ve spisovném jazyce i v nářečí), epistolární literatura, memoáry a vzpomínky atp.

Polské kalendáře na českém Těšínsku sehrávaly důležitou úlohu při utváření národnostního vědomí a života, zároveň představují nenahraditelný pramen pro badatele různých oblastí života kraje a jeho obyvatelstva.[22]

V odborovém Kulturním domě Třineckých železáren,[23] vznikla Grupa Literacka '63, založená Bronisławem Bielanem (*1936), Januszem Gaudynem (1935 – 1984), Władysławem Młynkem (1930 – 1997), Gustawem Pyszkem (1931 – 1988), Gustawem Sajdokem (1935 – 2002), Adamem Wawroszem, k níž se připojili Maria Chraścínová (*1942), Kazimierz Jaworski (*1940), Ewa Milerska (1915 – 1985), Gabriel Palowski (1921 – 1999), Gustaw Przeczek (1913 – 1974) a Jan Pyszko (1925 – 2008). Členové Literární skupiny '63 odmítli svazující estetické normy literatury 50. let a zjednodušenou podobu regionalismu a navázali buď na poezii generace soustředěné kolem časopisu Współczesność, vydávaného v Polsku, nebo na zkušenosti polské literatury meziválečného období, zejména avantgardy, autentičnosti, lingvistické poezie, civilismu a jiných uměleckých proudů. Nevyhýbali se ani vlivům moderních tendencí ve světové literatuře, které byly v Československu populární v době částečného uvolnění kulturní politiky od počátku 60. let. V popředí jejich zájmu stáli Isaak Babel (1894 – 1941), Ernest Hemingway (1899 – 1961), Michail Šolochov (1905 – 1984), John Steinbeck (1902 – 1968), z polské literatury zejména Adolf Rudnicki (1912 – 1990), Kazimierz Brandys (1916 – 2000) a Jerzy Andrzejewski (1909 – 1983).[24] Většinu členů nové literární generace za pár let na počátku tzv. normalizace po r. 1969 postihl zákaz publikování.

Díky vzniku Literární skupiny '63, která byla pro SLA novým konkurenčním prvkem, zvětšil se nejen počet literárních aktivit na českém Těšínsku, ale značně se také rozšířil okruh píšících osob i účastníků literárních akcí. Literární skupina '63 také objevila a zaktivizovala mnoho literárně nadaných osob v Třinci a jeho okolí, čímž přispěl k určité proměně umělecké kultury a oživení literárního života v tradičním zemědělsko-průmyslovém regionu. V rámci obecného programu se Literární skupina '63 snažila oslovovat děti a mládež, od poloviny 70. let pro ně pravidelně vyhlašovala literární soutěže. Tato činnost zaznamenala úspěch nejen objevem nových talentů, ale odrazila se i na počtu členů skupiny. V r. 1985 Literární skupina '63 registrovala čtyřicet rádných členů.[25]

Ne všechny publikace třinecké skupiny byly vydařené. Prvky estetiky „opožděného“ socialistického

realismu najdeme až na nepatrné výjimky v tvorbě většiny autorů, kteří přispěli do česko-polské antologie *Město - Miastu Třinec 50*. To můžeme přičíst faktu, že vesměs šlo o autory menšího literárního talentu, kteří ve své tvorbě akceptovali skutečnost totalitní společnosti, do počátku 80. let 20. století jim byly cizí zkušenosti polského března 1956 a nebrali si za vzor literární výdobytky, které vneslo do literatury od konce 50. let 20. století několik generací polských básníků v Polsku a v Československu. Ve svých nepočtených příspěvcích bili hlavou o umělecký strop a nemohli unést tíhu skutečnosti zobrazované jinak než tendenčně. Ukázky v antologii reprezentují básnický „malý realismus“, což je původně označení pro romány a povídky, které vycházely v letech 1962 - 1966 v Polsku a byly charakteristické uměleckou průměrností, souhlasem s realitou, zobrazovanou výlučně zvnějšku, nikoli zevnitř poznávacího subjektu (to snižovalo noetickou hodnotu této prózy), objevovaly se v nich stereotypní až banální výpovědi, jejich jazyk degradoval na úroveň provinčních tiskovin apod. [26] Snad to byla obava ze zásahu cenzury do jubilejní publikace, snad značný spěch při její přípravě, který diktoval jinak zkušenému editoru antologie J. Gaudynovi zařadit ty a žádné jiné autory, ty a nejiné ukázky z jejich poezie: „Niewiele jest miast, które w stosunkowo krótkim okresie czasu doczekały się takiego rozwoju jak nasze. Wielka w tym zasługa hut trzynieckiej, tej życiodajnej weny naszego Miasta i okolicy. Na odnotowanie zasługuje również kulturalny rozwój Miasta. Koncentruje się wokół domu Kultury RZZ HT WSRP. W ramach tej instytucji pracuje również Grupa Literacka '63. Miejscowi twórcy mają możliwość systematycznego rozwoju swoich talentów, możliwość tworzenia kultury w formie narodowej, w treści socjalistycznej.“ [27]

Ještě v r. 1990 v almanachu Grupy Literackiej '63 *Przemijanie dni*, který vyšel u příležitosti sto padesáti let od založení Třineckých železáren a v němž se setkalo jedenáct autorů spojených s Literární skupinou '63, máme co činit se souborem „utworów opiewających piękno pracy, ale równocześnie dostrzegających niebezpieczeństwo zniszczenia ekologicznego. Możemy zauważyć bardzo zróżnicowany styl poszczególnych prac oraz poziom, ale też należy pamiętać, że do publikacji tej zostały wybrane utwory, które powstały na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat.“ [28]

Pokud vycházely do roku 1989 na Těšínsku dvojjazyčné beletristické publikace, jako byla *Město - Miastu Třinec 50*, šlo o společné publikování českých a polských autorů zároveň. Nikoli o projevy bilingvismu u konkrétního autora, s tím se setkáváme až později. Pochopitelně celá řada textů těšínských autorů píšících polsky byla přeložena do češtiny a naopak mnozí z nich překládali české kolegy do své mateřštiny a publikovali jejich práce buď v polském menšinovém tisku, nebo v Polsku. V poválečném období velmi aktivně překládali českou (i slovenskou) literaturu do polštiny mnozí polští spisovatelé z českého Těšínska jak pro polská média a vydavatelství v regionu, tak pro média a vydavatelství v Polsku a v této činnosti pokračují i po r. 1990. [29]

V r. 2002 vydal W. Sikora vlastním nákladem sbírku básní s česko-polským názvem *Hustý život býval - Gęste było życie*. Zahrnuje již publikované verše z l. 1961 - 1997 a jejich překlady do češtiny z pera Lubomíra Jaworského, Pavliny Jaworské, Oldřicha Rafaje, Ericha Sojky a Libora Martinka.

Zrcadlově, česko-polsky, vyšla sbírka W. Przewczka *Stoletý kalendář - Stuletni kalendarz* (Český Těšín, 2001), pro niž české znění pořídil Karel Vůjtek. Syn Wilhelma Przewczka Lech (*1961) už píše aktivně v obou jazycích proto, že považuje bilingvismus za zajímavou možnost značného rozšíření okruhu potenciálních čtenářů. „Domnívám se, že mám pro tento účel potřebné jazykové vybavení. Samozřejmě pocházím z polského jazykového prostředí, ale češtinu jsem si velmi dobře osvojil během středoškolských a vysokoškolských studií. Pokud se mě někdo třeba zeptá, v jakém jazyce vlastně přemýšlím, nedovedu mu jednoznačně odpovědět. Řekl bych, že plynule přecházím z jednoho do druhého a nedělá mi to sebemenší potíže. Domnívám se, že dvojjazyčnost v literární tvorbě na území Těšínska je v současné době významným trendem, který se zřejmě bude v příštích letech dále rozvíjet a prohlubovat.“ [30]

Kořeny bilingvní tvorby Lecha Przewczka tkví nejen ve studiu na české vysoké škole, ale i v profesním prostředí, v němž se pohybuje, také v literární aspiraci - oslovovat jak polskou, tak českou čtenářskou veřejnost a zároveň literární kritiku v obou zemích. Konečně „o orientaci na určitý národní jazyk (...) nerozhoduje hledisko zeměpisné, ale spíše výchova v rodině, později škola“ [31]. Výchova Lecha Przewczka i jeho sestry básnířky Lucyny Przewczek-Waszkové v rodině byla jednoznačně polská, českou orientaci nabídl škola a profesní prostředí, k bilingvismu vede aktivní účast v kultuře a literatuře Těšínska, České republiky a Polska. [32]

Dvojjazyčně vyšla sbírka Renaty Putzlacherové (*1966) *Małgorzata poszukuje Mistrza - Markétka hledá Mistra* (Český Těšín, 1996), kterou přeložili do češtiny Vlasta Dvořáčková a Erich Sojka. Autorka dospívá ke kritice androcentricky orientované a „otcovským zákonem“ definované kultury, v níž není ženský subjekt (ženskost) vyjádřen nebo je potlačen. Lyrický subjekt (Markétka, Markéta, Margot, Margarita) nepodléhá falešnému emancipačnímu úsilí vyrovnat se muži a mužům (Mistrovi a mistrům), nýbrž

akcentuje a preferuje svou odlišnost, jinakost. Problémy sebeidentifikace a sebeartikulace, básnířkou ironizované, spočívají i v tom, že emancipační procesy předpokládají určitou společenskou pozici ženského subjektu. V případě spisovatele jde o vztah k moci řeči. Neběží jenom o rodové rozdíly jako určující příčiny ovlivňující způsob identifikace a sebevyjádření subjektu. Odlišující tendence v oblasti archetypů obou pohlaví jsou ve smyslu ontologickém mezi faktory, které působí spolu se škálou činitelů jiných (jako národnost, věk, profesní a umělecké zázemí, náboženství apod.). [33] Dvojazyčně byla vydána i zatím poslední sbírka básní Putzlacherové *Angelus* (Český Těšín 2006), český překlad vytvořil režisér Těšínského divadla a básník Radovan Lipus. Česky až na drobné výjimky Putzlacherová poezii nepíše, ale je aktivní jako překladatelka polské poezie do češtiny a české do polštiny.

Dvojazyčně v překladu z polštiny do češtiny autorem písicím tyto řádky vyšla také sbírka generačního vrstevníka Putzlacherové, novináře a básníka Jacka Sikory *Příliš pozdě na jaro - Zapóžno na wiosnę* (Český Těšín, 2007). Sikora studoval v Praze, proto nelze nepřipomenout Sikorův názor, který souvisí s hledáním určitých podstatných tvůrčích kontaktů mezi polskou menšinovou a českou literaturou (hovoří se často o „vlivech“ Bohumila Hrabala nebo Oty Pavla na místní prozaiky). U mladší generace autorů jistě tyto spíše podněty než vlivy utvrzovalo jejich studium na českých univerzitách. Jacek Sikora v rozhovoru „Jsme pokolením individualistů“, který vedl Kazimierz Kaszper a přeložil Jan Drozd, [34] přiznává: „Ve druhé či třetí třídě střední školy jsem objevil beatniky a českého básníka Václava Hraběte. To byl můj první vzor, první poetika, která mne opravdu zaujala. Potom přišel čas na Stachuru a Milczewského-Bruna, fascinaci prokletými básníky... Poezie pokolení Prvního letu, do kterého patří otec, zpočátku ke mně nehovořila, bližší mi byla poetika (...) pokolení Šerosvitů (Światłocieni), což potom zrodilo fascinaci Novou vlnou (Nowa Fala). Později, současně s mladými herci, zvláště s Januszem Klimszou, jsem začal odkrývat poetiku Herberta a Szymborské a konečně Grochowiaka, který svého času znamenal pro mne mnoho. (...) Na nás [na J. Sikoru a J. Klimszu] měla Praha velký vliv - jako metropole a velké kulturní centrum - a zároveň dlouhý pobyt v českém prostředí.“ [35]

Další nová generace mladých autorů z českého Těšínska, o níž lze hovořit, se narodila v 70. a 80. letech. Setkáváme se u ní vesměs již s individuálními a poměrně výraznými vystoupeními jednotlivých tvůrců. Od svých předchůdců se odlišují zejména častou bilingválností. Za připomenutí rozhodně stojí tvorba Bogdana Trojaka, pocházejícího z polské rodiny, ale písicím své samostatné sbírky poezie česky. Trojak je považován za jednoho z nejtalentovanějších českých básníků, byť jeho začátky byly polské, oceněného mj. prestižními básnickými cenami Jiřího Wolкера a Magnesia litera. Také B. Trojakem a Vojtěchem založený časopis *Weles* i Trojakovy české sbírky poezie (dosud vyšly čtyři a jeden výbor poezie) spoluvytvářejí současný obraz nikoli polské či polské „menšinové“, ale české národní literatury.

Samostatnou dvojazyčnou sbírkou *Pusto* (Český Těšín, 2004) se prezentoval Darek Jedzok (*1981), syn polsky písicím básníka Stanisława Jedzoka (*1956). Ve sbírce se střídají české a polské texty poezie a básnické prózy. Není bez významu, že D. Jedzok studoval na Jagellonské univerzitě v Krakově filozofii a v době vydání své prvotiny etnologii na Uniwersytetu Śląskim - Filii w Cieszynie. Kromě literární tvorby skládá hudbu a hraje na kytaru ve skupině Blissten.

Literární talent se projevil u Mariana Palowského (*1983), vnuka H. Jasiczka, absolventa Lékařské fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Zpočátku publikoval polsky, později i česky. [36] Palowského básnická tvorba byla oceněna druhým místem v literární soutěži v polském Strumieniu. Palowski debutoval sbírkou *Zamotany* (Petřvald, 2006) s básněmi napsanými ve dvou jazycích - češtině a polštině; nejde přitom o překlady originálního textu do cílového jazyka, nýbrž o různé básně napsané ve dvou systémově odlišných jazycích. Na otázku, proč se rozhodl psát v obou jazycích a zda mu to činí nějaké výraznější potíže, odpověděl: „Píšu v polštině i v češtině a neupřednostňuji ani jeden z těchto jazyků. Dá se říct, že v obou jazycích se mi píše stejně dobře, i když jsem začínal v polském jazyce. Snažím se využít možnost, že umím tyto dva jazyky, a neomezovat se jenom na jeden z nich. Doma mluvíme nářečím.“ [37]

Herečka a básnířka Lena Pešák (*1972) pochází ze smíšené rodiny Čecha a Polky. Vystudovala Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna v Krakově, do r. 1998 působila jako herečka polské scény, později české scény Těšínského divadla. Kromě toho překládá z polštiny, češtiny a chorvatštiny. Její česko-polská sbírka *Światło - Světlo* (Český Těšín, 2009) se od Jedzokova a Palowského debutu liší tím, že její polské a české básně byly vydány zrcadlově na stránce (v Jedzokově sbírce se české a polské básně vzájemně mísí, kdežto v Palowského prvotině je kniha rozdělena na dvě poloviny, první část obsahuje polské verše, druhá básně v češtině). Na moji otázku týkající se způsobu psaní poezie v jednom či druhém jazyce, na to, jak hovoří doma a jak s jinými mluvčími, odpověděla:

„Ve mně tvoří čeština s polštinou takový propletenec, že hranice mezi nimi je velice plyná. I proto jsem ve sbírce nechtěla, ba ani nemohla, označit verše za původně polské či původně české. (Což mi měl za zlé

třeba pan Kaszper, z čehož usuzuji, že každý Zaolziak[38] to cítí trochu jinak.) Obecně, tam, kde byla inspirace, tam byl i jazyk. Když jsem studovala v Polsku - psala jsem polsky, když jsem se seznámila s mým českým přítelem, psala jsem česky. Když jsem hrála na polské scéně - byla to polština, kterou jsem psala častěji, na české scéně zas čeština atd. Když je mi inspirací Čech - napíšu báseň česky... Myslím, že to funguje i à propos věcí a situací - třeba jako Darek Jedzok, neumím si představit, že by své ironické minibásně o Kauflandu psal polsky. Naráží na českou realitu, a my zvyklí reagovat bilingvně - s Čechy mluvíme česky, s Poláky polsky a s kamarády ze školy, se kterými jsme vždy mluvili nářečím, nejsme většinou schopni mluvit jinak - stává se mi to i v kontaktu s Renatou Putzlacherovou[39] nebo s Januszem Klimszou,[40] tedy s lidmi, které obdivuji a ke kterým mám respekt, tudíž by mě to mělo o to víc nutit mluvit spisovně. Je to automatické a projevuje se to i v poezii jako komentář reality.

A ještě k veršům, stává se mi, a to nejen v poezii, že píšu polsky a najednou si vzpomenu na vhodné slovo, či mám představu nějaké metafory v češtině, a dopíšu tedy v jiném jazyce než jsem začala. Anebo dělám vsuvky v jiném jazyce.

Byla jsem vychovávána tak, abych dokázala reagovat na situaci, která mne obklopuje - i jazykově. Bylo to pro mě - a zůstalo - přirozené. Jakási sounáležitost a respekt k místu, ve kterém žiji. (...) Nemám pocit, že se musím vymezovat vůči ostatním a jako člověk, který má možnost jazykového výběru, se můžu přizpůsobit, na rozdíl od jazykových monolitů. Beru to zešíroka, ale sama si to zkouším uspořádat. Mám totiž pořád pocit, jakoby nás někdo k něčemu tlačil. Nás, ubohé vymírající Zaolziaky - hrozný tvar, co s ním...

Pocházím z polsko-české rodiny. Matka je Polka Zaolzianka od Orlové, otec - syn zemského inspektora, češtináře. Bydleli v Těšíně, děda pocházel z Hané. Otec, děda i babička zemřeli, když mi bylo asi 5 let. Pak přišel Piotr Horzyk,[41] vnesl polský prvek.

Mluvil se u nás nářečím, ale matka mne vychovávala tak, abych ve společnosti dospělých mluvila polsky. Vlastně tvrdí, že dokud jsem byla malá, mluvily jsme mezi sebou pouze polsky. Nářečím jsme začaly mluvit, až když jsem začala nářečí »nosit ze školy« matčina rodina také mluvila pouze nářečím anebo česky. Stejný model teď uskutečňuji já ve své rodině, aniž bych to plánovala.

Se syny mluvím polsky, otec s nimi mluví česky. Zatím nepoužívají nářečí, asi to zase přijde až se školní docházkou a kamarády. Synovi jsou 3 roky a česky začal mluvit teprve teď. Do té doby mluvil i s otcem polsky. České vsuvky byly však stále častější a nyní se začíná orientovat a přizpůsobovat jazykově.

Je zajímavé, že moje matka často navrhovala, abychom začaly mluvit spisovnou polštinou mezi sebou, ale nikdy se to neujalo, je mi to cizí a nepřirozené - dětství, které si pamatuji, mám spojené s nářečím. A také matka spisovnou polštinu používá vždy pouze v kontaktu s cizími osobami, ve společnosti, v práci...

Je to trochu taková hra, co děláme...“[42]

Na dotaz, zdali jí nečinil jako herečce potíže přechod z polské scény na českou scénu Těšínského divadla, Lena Pešák odepsala:

„Je třeba vynaložit značné úsilí, abyste mohl s oběma pracovat na úrovni vzdělanců jednoho či druhého jazyka. Většinou je to tak, že když se intenzivně věnujete - třeba studiem či v práci jednomu jazyku, ten druhý vždy trochu pokulhává, když měníte prostředí, je třeba se druhému jazyku zase více věnovat. Vždy jsme o krok pozadu. Když jsem přešla z polské scény na českou (a stalo se tak poprvé v historii těchto scén), hned se objevili tací, kteří mě měli za zrádkyni a nevděčnici, jako že jsem studovala v Polsku a měla bych to zaplatit polské menšině. (...) Lidí, kteří takto úzkoprse přemýšleli, těch asi není méně, ale je snad více těch, kteří najdou odvahu se vymanit z tohoto myšlení. Svět se otevřel a nikdo nechce žít spoutaný. I proto necílená snaha konkurovat českému, ale i polskému prostředí, využít možností, které se nabízejí. (...) Nevím, ale myslím, že my ani nemáme žádné informace o lidech ze Zaolzia, kteří studovali v Polsku, v Polsku zůstali a teď se věnují poezii či próze (a nepatří třeba ke hvězdám, které by se objevily na známém trhu). Je mezi nimi dost herců, předpokládám, že mohou i psát. Vy píšete pouze o lidech, kteří studovali v Polsku či v Čechách, ale nyní bydlí v České Republice. Ti, kteří zůstali v Polsku určitě česky nepíší. Je přirozené, že čím méně máte kontaktu s polštinou, tím méně píšete polsky.“[43]

Tato generace mladých autorů je - bez ohledu na místo svých vysokoškolských studií v České republice nebo v Polsku - v oblasti literární tvorby buď výrazně bilingvní, nebo dává přednost tvorbě v jazyce majoritního národa. Viditelně nastává změna kulturního paradigmatu uměleckého života polské národnostní menšiny a nová etapa jeho rozvoje po r. 1990.[44] Za hlubší zamyšlení či odbornou analýzu

by stálo, do jaké míry jsou tito mladí spisovatelé bilingvní a jakou motivaci má jejich literární tvorba v obou jazycích - majoritním i minoritním. Například typ bilingvistu (při vědomí, že definice a typů bilingvistu je v odborné literatuře celá řada) podle kritérií původu, kompetence, používání a identifikace nebo zdali jde o bilingvistus pasivní či aktivní, individuální nebo společenský či kolektivní, přirozený čili přímý nebo rodinný a školský, popřípadě intencní, o bilingvistus s dominancí jednoho z jazyků a proti tomu bilingvistus vyvážený, z hlediska učení se jazyku na bilingvistus simultánní a sekvenční, konečně bychom se mohli ptát, jestli v případě těchto těšínských autorů či autorů původem z Těšínska jde o bilingvistus jako prostředek nebo bilingvistus jako cíl. Odpověď na tyto otázky by však přesáhla možnosti dané rozsahem článku.

Obsahem polské vydavatelské činnosti na českém Těšínsku byly - jak je snad již patrné z našeho příspěvku - publikace psané polsky (nebyla nouze ani o publikace v těšínském nářečí) s primární orientací na úzký komunikační okruh v rámci polské menšiny. Výjimkou byly jediné dvojazyčné česko-polské publikace a tiskoviny, které však převážně nebyly distribuovány mimo region.^[45] Překladů do češtiny se dočkala pouze některá umělecky významná díla autorů polské národnostní menšiny, ale tato popularizace měla různou intenzitu v různých obdobích kulturního vývoje v Československu a v České republice, přičemž byla výrazně ovlivňována politickou situací ve státě a různými dalšími mimoestetickými faktory. Současný nárůst počtu titulů dvojazyčných publikací, ať už beletristických nebo publicistických, může být dán pragmaticky, ekonomicky, kulturní aspirací, bilingvistem autora nebo literární módou. Můžeme konstatovat, že polský národnostní tisk a další vydavatelská činnost nepředstavovaly onen kýžený most, který by umožňoval výměnu kulturních informací mezi oběma etnickými skupinami jak v Československu, tak v regionu českého Těšínska, kde ji zprostředkoval jen zčásti.

Bilingual journals and belletristic printings in the Czech region Těšín after The Second World War. Contribution to theme of bilingualism

The subject of the author's reflection is a bilingualism Silesian Těšín (after 1920 Czech Těšín), namely the shaping of this bilingualism in newspapers and in literary books after 1989. The essays are primarily based on a literary output of publishers, and special literary and cultural magazines. The author focuses on a genre of poetry that seems to be not only the most frequent but also the most characteristic in the genre system of the given area. This is demonstrated not only by the amount of collections, analects, anthologies, and almanacs, but by making comparison with the prose of the region.

The most intensive expansion of Polish cultural, culturally-social and educational life in the Czech Těšín region started in the period between the two world wars when some elements of the cultural life started to stabilize and some others only started to form. A certain type of cultural life gradually started to develop; despite of the existence of formal obstacles, there were some conditions under which a certain literary culture evolved. Polish literature in the Czech Těšín region did not have any aspirations to surmount a stage of regional writings, which met the specific needs of the region's inhabitants. There was no literary criticism in the region of Czech Těšín; that would determine norms, regulations, rules and valuations necessary for the standard existence of literary life. There did not arise any academic and special research centers, where some of the Polish experts (scholars, intellectuals, and specialists) would work. It was only about local types of literary activities, which were not united overall. There were a lot of positive elements helping to develop a Polish "minority" culture and literature, but on the other side there existed many limitations caused by specific political conditions.

[1] ZAHRADNIK, Stanisław. Vydavatelská činnost a sdělovací prostředky. In: KADŁUBIEC, Karol Daniel et al. *Polská národnostní menšina na Těšínsku v České republice (1920 - 1995)*. Ostrava : FF OU, 1997, s. 121.

[2] ZAHRADNIK, S. *Czasopiśmiennictwo w języku polskim na terenach Czechosłowacji w latach 1848 - 1938*, Opole : WSP, 1989.

[3] ZAHRADNIK, S. *Vydavatelská činnost...*, s. 122.

[4] ZAHRADNIK, S. Polska działalność wydawnicza na Zaolziu 1920 - 1995. In: *Zwrot*, 1996, č. 7, s. 2-3; č. 9, s. 37-41; č. 10, s. 31-36; č. 11, s. 24-28.

[5] ROSNER, Edmund. *Literatura polska z czeskiego Śląska*. Cieszyn : Uniwersytet Śląski - Filia w Cieszynie, 1995, s. 88-89.

[6] V polsky psané stati S. ZAHRADNIKA *Polska działalność wydawnicza na Zaolziu 1920-1995*, *Zwrot*, 1996, č. 10, s. 31, se při rozdělení polských časopisů setkáme s pojmem „obce”.

[7] ZAHRADNIK, S. *Vydavatelská činnost...*, s. 124-126.

[8] První číslo vyšlo 6. června 1945. Původně týdeník, později vycházející obden.

[9] Syn spisovatele Jana Kubisze (1848 - 1929).

[10] Jde o slovo převzaté z těšínského nářečí, ve spisovné polštině je ekvivalentem slova *szyndziol - gont*. Srov.: GOLEC, Józef. *Cieszyński słownik gwarowy*. 3. vyd. Cieszyn, 1995, s. 58.

[11] První číslo vyšlo 2. března 1947, poslední 20. listopadu 1949; celkem vyšlo 23 čísel přílohy. Číslo mělo čtyři strany, s výjimkou speciálních, svátečních vydání, které měly stran více (většinou 8, výjimečně 12 stran).

[12] *Jemioła* vycházela od 15. 11. 2001 do 1. 4. 2008 jednou týdně vždy v úterý, celkem vyšlo 326 čísel přílohy.

[13] Srov. práci S. Zahradnika *Materiały do bibliografii dorobku twórczego Polaków na Zaolziu 1919 - 2004*, Opole : Uniwersytet Opolski, 2007.

[14] 6 s., il., 48 cm.

[15] Třinec: Závodní odborová skupina Bah spol., n.p. Třinec, TŽ, a.s., Třinec, 1948-; 2-8 s., il., 32, 47 cm, dvoutýdeník, od r. 1951 týdeník.

[16] Se souhlasem MÚ Třinec vydaly místní samosprávy v Konské a v Českém Puncově; 4-12 s., il., 31 cm.

[17] 1997-; 54 s., il., 23 cm.

[18] *Polská národnostní menšina je územně nejkompaktnější. Většina osob hlásících se k polské národnosti žije na území Těšínského Slezska. V rodné obci Bogdana Trojaka Vendryni v okrese Frýdek-Místek se podle sčítání lidu z r. 2001 hlásilo k polské národnosti 1 353 osob, což je 35,2 % z celkového počtu obyvatel, v rodném Třinci Vojtěcha Kučery, jenž na rozdíl od Trojaka pochází z české rodiny, hlásilo se k polské národnosti při sčítání obyvatel 6 892 osob, relativní hodnota v procentech nebyla v tomto případě uvedena. Více než 70 % Poláků v ČR sídlí v okresech Karviná a Frýdek-Místek. Dostupné na internete: <http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/p/4114-03>.*

[19] ZAHRADNIK, S. *Vydavatelská činnost...*, s. 126; též, *Polskie kalendarze zaolziańskie*. In: *Kalendarz Śląski 1992*, Czeski Cieszyn, 1991, s. 44-55.

[20] Navazuje na *Kalendarz Głosu Ludu*, který vycházel od roku 1946 (redaktory byli A. Kubisz, H. Jasiczek, G. Przeczek, G. Halama), od r. 1954 přechází redakce pod *Zwrot*, redaktorem *Kalendarza Zwrotu* byl P. Kubisz.

[21] J. Korzenny, D. Kadłubiec, G. Przeczek, B. Bielan, P. Przeczek, H. Bittmarová, K. Kaszper, E. Świderová, M. Grzegorzová, A. Humelová, J. Rywik, E. Macura a O. Tobolová.

[22] ZAHRADNIK, S. *Polskie kalendarze...*, s. 44-55.

[23] Od r. 1996 je majitelem Kulturního domu Třineckých železáren akciová společnost TRISIA, v níž Třinecké železářny nejsou jediným akcionářem.

[24] Srov. SIKORA, Władysław. *Obraz literatury polskiej na Zaolziu*. In: *Annales Silesiae XXI*, Wrocław : Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, 1991, s. 61.

[25] KASZPER, Kazimierz. *Cztery dekady*. In: *Odnajdywanie siebie, Almanach Grupy literackiej '63 (1963 - 2003)*. HORZYK, Piotr (Ed.). Český Těšín, 2003, s. 3-4.

[26] Srov. např. STEPIEŃ, Marian O. „małym realizmie” młodej prozy. In: *Czy mały realizm?* KAJTOCH Jacek - SKÓRNICKI, Jerzy (Eds.). Warszawa, 1967, s. 98.

[27] GAUDYN, Janusz. *Szanowny Czytelniku!* In: *Městu - Miastu Třinec 50*. GAUDYN, Janusz (Ed.). Třinec : DK RZZ HT, 1981 (vnější strana obálky).

[28] HŁAWICZKA, Tadeusz. *Szanowny Czytelniku!* In: *Przemijanie dni*, s. 1.

[29] Srov. MARTINEK, Libor. Několik poznámek k literární a kulturní aktivitě polských spisovatelů v České republice. In: *Žijeme spolu, nebo vedle sebe? Sborník z konference o literatuře a kultuře národnostních menšin v České republice*. Praha : Obec spisovatelů, 1998, s. 42-52; MARTINEK, Libor. *Současná překladatelská aktivita polských spisovatelů českého Těšínska*. In: *Polská literatura českého Těšínska po roce 1945*. Opava : Slezská univerzita, 2004, s. 146-160.

[30] Z dopisu Lecha Przeczka Liboru Martinkovi ze dne 7. 11. 2003. (Uložen v osobním archivu L. Martinka.)

[31] BOGOCZ, Irena. *Jazyk - významný etnoidentifikační činitel*. In: *Slezský sborník*. Opava : Slezský ústav SZM, 1995, č. 1-2, s. 71-73.

[32] Za doplnění cenných bio-bibliografických údajů náleží dík Ing. Lechu Przeczskovi.

[33] Srov. FARKAŠOVÁ, Etela. *Spory o kategóriu subjektu vo femistickej filozofii*. In: *Konec ontologie?* HOLZBACHOVÁ, Ivana - KROB, Josef - ŠMAJS, Josef. (Ed.) Brno : FF MU, 1993, s. 152.

[34] Originální text článku nemáme k dispozici.

[35] SIKORA, Jacek. *Jsmo pokolením individualistů*. In: *Alternativa nova*, 1998, č. 9-10, s. 415-416.

[36] Srov. jeho verše v antologii KOSTIHA, Vladimír (Ed.). *Současná poezie 2004*. KOSTIHA, Vladimír (Ed.). Petřvald : Nakladatelství King, 2004; KOSTIHA, V. (Ed.). *Básníci třetího tisíciletí*. Petřvald : Nakladatelství King, 2004; KOSTIHA, Vladimír (Ed.). *Současná poezie 2005*. Petřvald : Nakladatelství King, 2005.

[37] Z dopisu Mariana Palowského Liboru Martinkovi ze dne 15. 4. 2004 (uložen v soukromém archivu L. Martinka).

[38] Obyvatelské jméno z polského slova Zaolzie, jež začalo být používáno v polské publicistice od 20. let minulého století pro etnicky polskou oblast za řekou Olzou po rozdělení Těšínského Slezska na část polskou a československou, jde přitom o pohled z polské strany. Zaolziak je tedy polským obyvatelem tohoto území, které se zcela nekryje se zeměpisným vymezením českého Těšínska.

[39] Básnířka a překladatelka polské národnosti pocházející z českého Těšínska.

[40] Divadelní režisér, působící v ostravských divadlech, básník píšící polsky, pochází z českého Těšínska.

[41] Ing. Piotr Horzyk (*1946), polský básník z českého Těšínska, byl zaměstnán v Třineckých železárnách, později soukromý podnikatel, podílel se významně na činnosti Grupy Literackiej '63 v Třinci; byl druhým manželem matky Leny Pešák.

[42] Z dopisu Leny Pešák Liboru Martinkovi ze dne 11. 11. 2009 (dopis uložen v soukromém archivu L. Martinka).

[43] Z dopisu Leny Pešák Liboru Martinkovi ze dne 14. 11. 2009 (dopis uložen v soukromém archivu L. Martinka). Výpustky byly provedeny na žádost autorky dopisu.

[44] Podrobněji viz MARTINEK, L. Polská literatura českého Těšínska jako regionální literatura a její pozice na styku kultur. In: *Polská literatura českého Těšínska po roce 1945*, s. 13-28.

[45] Srov. bibliografii česko-polských publikací in: ZAHRADNIK, S. *Vydavatelská činnost...*, s. 140-141.